

לְבַנְיִינָה שֶׁל הַלְכָה

שיעורי הלכות שבת שהעביר מו"ר רה"י בביהמ"ד בשבת קודש
מלאכת טוחן (4) – טחינת מאכלים מבושלים ופירות רכים

שחיקת הריפות

מכאן נבוא לנושא שאלתנו – ריסוק דברים מבושלים. הרמב"ם במשנה תורה² ובתשובות³ התיר לגמור שחיקת הריפות⁴ בעץ הפרור⁵ בקדירה לאחר שהורידה מעל האש, ונפסק הדבר בשו"ע (שכא סע' יט). נראה לכאורה שאין להתיר מכאן לרסק את החמין, שהרי המשנה ברורה⁶ מביא שטעמו של הרמב"ם⁷ הוא משום שגרעיני החיטה כבר נידוכו כל צרכן והתבשלו כל צרכן ואינן מחוסרות אלא מעט שחיקה ועירוב, ואם כן אין מקום להשוותם לחמין שרק נתבשל ולא נידוך כלל.

אך מצד הסברא נראה שבכל זאת יש ללמוד מכאן לגבי חמין ודומיו. הרמב"ם למד דין זה משום ובוטר ומלילות.⁸ ישנם שלושה שלבים בהוצאת המשקים מדברים אלו – ריסוק גס, דיכה ושחיקה, מטרת השחיקה היא להפוך את הדבר שכבר נידוך לדק עוד יותר. הגמרא מבארת שאם השום הבוסר והמלילות נתרסקו ונדוכו מותר לגמור את התהליך ולשוחקן בשבת. לכן התיר הרמב"ם את שחיקת הריפות שאינן מחוסרות אלא שחיקה. מסתבר שדבר שלא נידוך אך נתבשל היטב, גם כן מותר לשוחקו שהרי גם הוא

פעמים רבות מכינים חמין (צ'ולנט) בשבת ובו תפו"א גריסים קטניות וכדו', ורוצים לרסק אותם בשבת ובפרט לצורך ילדים קטנים. האם מותר לעשות זאת בשבת?

עוד יש לשאול על אבוקדו שרוצים לרסקו ולהכין ממנו סלט אבוקדו או למורחו על הלחם, האם הדבר מותר?

בארנו שאב המלאכה טוחן הוא הלוקח גוף אחד ומחלקו לגופים הרבה,¹ ותולדתו הוא החותך ירקות דק דק. עוד בארנו שהרשב"א סבר שיש לדמות טוחן לבורר, ולכן התיר לחתוך ירק דק דק על מנת לאכול לאתרוג, כיוון שזוהי דרך אכילה ולא אמרה התורה לאדם אם לאכול מאכלו בחתיכות גדולות או קטנות. לשיטתו דווקא כשחותך דק דק שלא בסמוך לאכילה זוהי מלאכה, אך אם עושה זאת ואוכל לאתרוג הרי זו צורת האכילה.

בשיעור האחרון עסקנו בריסוק בננה לאוכלה לאתרוג, למדנו שהחזו"א סבר שיש איסור בריסוק בננה על מנת לאכלה לאתרוג למרות שחלקי הבננה נשארים דבוקים זה לזה, ומאידך האג"מ חולק וסבר שאין זו טחינה ואף על פי כן חשש לדעת החזו"א כאשר אפשר. יותר מכך הקל הרב עובדיה זצ"ל שהאריך לבסס את ההיתר ולא חשש לשיטת החזו"א אלא התיר לכתחילה לרסק בננה בשיני המזלג ללא שום שינוי.

¹ כהגדרת הרמב"ם, הלכות שבת, פרק ז, הלכה ה.

² הלכות שבת, פרק כא, הלכה יג.

³ שו"ת הרמב"ם, סימן שה.

⁴ פירוש: חיטים כתושות (רש"י שמואל ב יז יט).

⁵ פירוש: כף גדולה שמגיסין בה הקדירה (רש"י פסחים ל: וביצה יד).

⁶ משנה ברורה, סימן שכא ס"ק עח.

⁷ כמבואר בשו"ת הרמב"ם שם.

⁸ משנה עדויות פרק ב משנה ו, ונתבארה בגמרא שבת יט. יט.

כהלכתה¹³ שדווקא אם הירקות כבר נתמעכו).

מכאן נלמד שמותר גם לרסק פירות מבושלים על פרוסה וכדומה, וכן כתב המשנה ברורה¹⁴ שמותר למרח תפוחים מבושלים על הלחם.

ריסוק פירות רכים

הגרש"ז אורבך הרחיב דין זה לפירות רכים במיוחד, כגון בננה ואבוקדו שנתרככו ביותר שכאשר אוחזים במקום אחד השאר לא נגרר אחריו,¹⁵ שאף הם יחשבו כטחונים ואין איסור לרסקם. לפיכך אף אם באופן עקרוני נאסור ריסוק בננה, בבננה רכה כל כך ניתן להתיר.

לעומת זאת, האגרות משה כתב שאין לדמות בננה רכה לדברים מבושלים, כיוון שע"י הבישול הדברים תופחים ומתפוררים ואין זה דומה לרכותה של הבננה הבשלה. לעניות דעתי נראה לומר שבאופן שכשאוהז במקום אחד אין השאר נגרר יודה אף האגרות משה להתיר כיוון שאין זה נחשב חיבור.

'אינו מחוסר אלא שחיקה'. כך הבין האגרות משה⁹ שדבר מבושל היטב הרי הוא כטחון. לכן אף שהחמין לא נידוך כיוון שהוא רך ביותר דינו כדבר טחון. כך כתב גם ערוך השולחן¹⁰ "והעולם נוהגים היתר לדוך ולמרח תפוחי אדמה המבושלים בצאליני"ט" וכן קטניות שבצאליני"ט".

אף החזו"א שהחמיר בריסוק בננה¹¹ הקל בריסוק ירק מבושל¹² "כיוון שטחינתו נוחה ואין שם מלאכה עלה". נראה לומר ששני הדברים מבוססים על יסוד משותף – רק חיבור משמעותי נחשב כחיבור: הבננה אחר שנתרסקה אף שחלקיה דבוקים כגוש נחשבת כטחונה "דמצד שמתדבקין לגוש אחד לא נגרע איסור טחינה" ולכן אסור לרסקה, ומאידך הירק המבושל קודם ריסוקו טחינתו נוחה ואינו מחובר בחוזק ולכן מותר לרסקו.

מה מותר לרסק?

ראינו מדברי האחרונים שדבר מבושל נחשב כטחון, ולפי זה ירקות שנתבשלו היטב מותר לרסקם גם בשיני המזלג.

שמעתי ממורנו הרב אביגדר נבנצל שליט"א בשם הגרש"ז אורבך שההיתר הוא דווקא אם הירקות נתרככו מאוד ע"י הבישול (באופן קצת שונה הובא בשמו בשמירת שבת

¹³ פרק ו הערה כב. וכן כתב באגרות משה (שם) שצריך שיהיו מרוסקין הרבה, ותמה על התפארת ישראל שהתיר במרוסקין קצת.
¹⁴ משנה ברורה, סימן שכא ס"ק פב.
¹⁵ נראה שיסוד הדברים במשנה טבול יום פרק ג משנה א ובגמ' חולין קכז; עיין שם.

⁹ אגרות משה, או"ח ד, סימן עד, טוחן ה'.
¹⁰ ערוך השולחן, או"ח, סי' שכא, סע' לט.
¹¹ חזו"א סי' נז ד"ה לענין חיוב טוחן. כפי שנתבאר בשיעור הקודם החזו"א סובר שאף שהבננה אחר ריסוקה נשארת דבוקה כגוש אחד מ"מ זוהי טחינה, כיוון שהבננה אכן התחלקה לחלקים דקים וחיבור זה של החלקים ע"י הרטיבות איננו נחשב חיבור.
¹² חזו"א סי' נח ס"ק ט ד"ה סימן שכא

